

Bhagavad-Gītā, calea spre eliberare

ARTICLE HISTORY:

Received: 15.02.2025

Revised: 10.04.2025

Accepted: 26.04.2025

Available online: 09.07.2025

Dragoș DRAGOMAN

Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu

dragos.dragoman@ulbsibiu.ro

 <https://orcid.org/0000-0001-5939-3484>

<https://doi.org/10.56177/eon.6.2.2025.art.4>

TITLE: Bhagavad-Gītā: The Road to Salvation

ABSTRACT: The dialogue between Lord Krishna, incarnation of the supreme God Vishnu, and Arjuna, a valiant warrior from a Hindu noble family, is one of the most profound spiritual path to achieving immortality and freedom. All the false beliefs that might affright a valiant warrior are to be destroyed by the revelation of the truth, delivered by the avatar of Vishnu in person. The soul is immortal, as it takes part to the manifestation of the Divine Spirit in nature. By making a clear distinction between the action of the nature, including the individual nature, and the willingness of the spirit within each person to enjoy the manifestation while being part of the greater Spirit, the divine avatar relieves the warrior from the fear of death. In the light of this profound teaching, the road to salvation heads toward the acknowledgement of the eternal freedom of the spirit, despite its apparent slave condition in face of the almighty nature.

KEYWORDS: spirituality; Hinduism; philosophical systems; yoga; oriental religion.

REZUMAT: Dialogul dintre Domnul, stăpânul Krișna, avatar al supremului Vișnu, și Arjuna, marele luptător din familia Pāṇḍava, este exemplificarea unei căi spirituale autentice, ce duce la libertate și la nemurire. Toate credințele limitatoare, ce l-ar putea speria pe curajosul luptător, vor fi distruse prin revelarea Adevărului de către chiar avatarul Supremului. Sufletul este nemuritor, în măsura în care participă la manifestarea Spiritului divin în natură. Elucidând acțiunea naturii, inclusiv în ființa individuală proprie lui Arjuna, divinul avatar îl eliberează de frica de moarte. În lumina acestei învățături autentice, eliberarea vine din conștientizarea libertății absolute a Sinelui, în ciuda aparentei lui înlănțuirii de către natură.

CUVINTE-CHEIE: hinduism; yoga; religii orientale; filozofie; căi spirituale.

INTRODUCERE

După cum remarca Eliade vorbind despre *Yoga-Sūtra* lui Patañjali, nici o doctrină metafizică nu are valoare dacă nu duce la eliberare. Iar eliberarea de suferință, eliberarea de moarte, este leit-motivul întregii speculații filosofice indiene de după Upanișade.¹ Încă cele mai vechi sisteme filozofice indiene, precum Sāṃkhya,² se preocupă de ceea ce constituie adevăratul sine al omului, elementul nemuritor al ființei omenești, de ceea ce persistă după moarte. *Bhagavad-Gītā* reia tema eliberării în cadrul dialogului dintre prințul Arjuna, din clanul Pāṇḍava-șilor, gata de luptă pe câmpia Kurukṣetra, și Krișna, avatar al lui Vișnu, întărind mesajul nemuririi și libertății. Cunoașterea metafizică deplină, autentică (*vidyā, jñāna, prajñā*) este cea care eliberează. Cunoașterea fenomenelor manifestate ale naturii este însă

¹ Mircea Eliade, *Patañjali și Yoga*, trad. rom. Walter Fotescu (București: Humanitas, 2013), 20.

² *Sāṃkhya-kārikā, Tarka-saṃgraha*, trad. rom. Sergiu Al-George (București: Herald, 2001).

cunoașterea Sinelui superior, stăpân suprem, nepieritor în cele pieritoare.¹ Conștiința libertății absolute a spiritului (*Puruṣa*) în fața acțiunilor naturii, materiei (*Prakṛti*) este eliberatoare. Aceasta este și teoria exprimată de *Sāṃkhya*, care este o *darśana*, o viziune asupra vieții și a lumii, în care suferința provine din ignoranța libertății depline a spiritului, ce se consideră, în manifestare, drept înlăntuit chiar de manifestarea însăși.²

SPIRIT ȘI NATURĂ

Conștiința clară că orice acțiune este opera lui *Prakṛti* și că Sinele este doar martorul ei inactiv, aceasta oferă fericirea eliberării de îndoială, teamă și suferință. *Puruṣa* este fără de naștere, etern, nelimitat de calitățile materiei, nepieritor chiar dacă găzduit de corp, care nu acționează și nu poate fi afectat.³ Astfel Kriṣṇa îi risipește lui Arjuna teama de moarte, credință falsă că spiritul se lasă distrus odată cu corpul, că el dispare odată cu facultățile corpului fizic, distrus în bătălie. Aceasta distincție dintre Spirit și Natură este cea care dă sens teoriei eliberării, prin fuziunea celui eliberat cu Divinul, în legea conștiinței a existenței sale (*sādharmya*).⁴ Toți cei care au dobândit această cunoaștere, devenind de aceeași natură cu Supremul, nu renasc în creație, nici nu sunt afectați de angoasa disoluției universale.⁵

Așa cum remarcă Aurobindo, *Bhagavad-Gītā* nu afirmă că scopul *yoga* și condiția nemuririi sunt disoluția ființei spirituale individuale în Brahman, în Absolut. Învățătura spirituală străveche nu a considerat nemurirea drept o simplă supraviețuire personală distrugerii corpului prin moarte, căci toate sufletele care nu ajung la eliberare trăiesc de-a lungul erelor succesive, ele există adăpostite în Brahman în timpul disoluției lumilor manifestate și renasc la apariția unui nou ciclu de manifestare.⁶ Nemurirea este starea supremă în care spiritul știe că este deasupra morții și a nașterii, necondiționat de natura în manifestare, infinit, nepieritor, etern, neschimbător. Divinul *Purushottama*, supremul Brahman, posedă această eternitate nepieritoare, natura lui este de a fi conștient neîncetat de propria sa eternitate. A fi eliberat înseamnă odihna profundă în *Īśvara*, în condiția lui supremă. Pentru aceasta, sufletul trebuie să înceteze să trăiască după legea naturii inferioare, trebuie să adopte suprema lege a existenței Divinului. În evoluția spirituală a devenirii sale, sufletul trebuie să crească până la identificarea cu Divinul.⁷ Iar acest lucru nu ar fi posibil dacă, în esență sa lăuntrică secretă, nu ar fi una cu Divinul. Esența sa nu ar putea fi sau deveni nemuritoare dacă ea ar fi doar o creație a naturii mentale, vitale și fizice.⁸ De aceea Cel Binecuvântat (*Bhagavad*) spune: originea mea este *Mahad Brahman*, acolo eu pun sămânța din care ies toate ființele.⁹

¹ *La Bhagavad-Gītā présentée et commentée par Śrī Aurobindo*, trad. fr. Camille Rao și Jean Herbert (Paris: Albin-Michel, 1970), 236.

² Eliade reamintește că o căutare a motivului subjugării spiritului de către materie este o naivitate, un nonsens. Vezi Mircea Eliade, *Patañjali și Yoga*, 20.

³ *Bhagavad-Gītā*, capitolul 13, 32.

⁴ *La Bhagavad-Gītā présentée et commentée*, 239.

⁵ *Bhagavad-Gītā*, capitolul 14, 2.

⁶ *La Bhagavad-Gītā présentée et commentée*, 240.

⁷ *Ibid.*, 241.

⁸ Structurile legate de gânduri și emoții, ca medii mentale și vitale în care acestea se manifestă, sunt strâns legate de corpul fizic. Chiar dacă mai subtile, gândurile și emoțiile sunt de aceeași natură materială ca și lumea fizică, de unde și perfecta rezonanță dintre ele. De aceea, medicina tradițională indiană sau chineză nu se limitează la a elimina simptomele din corpul fizic, ci caută să determine o cauzalitate mai subtilă, provenită din celelalte corpuri, cel mental și cel vital. Toate lucrurile, dar și corpul omului și stările sale psihomentale, sunt produse ale aceleiași substanțe, ele derivă prin evoluție din *ahamkāra*, stare primordială a materiei, masă apercceptivă, lipsită de experiență personală, dar având conștiința obscură de a fi un ego (vezi Mircea Eliade, *Patañjali și Yoga*, 28).

⁹ *Bhagavad-Gītā*, capitolul 14, 3-4.

CELE TREI GUNA

Orice existență este o manifestare a existenței divine, ceea ce este înlăuntrul nostru este spiritul Spiritului etern.¹ Atunci de unde vine diferențierea și limitarea? Ceea ce împinge sufletul să ia aparența nașterii, morții și sclaviei este o uitare de sine, identificarea cu modurile naturii (*guna*),² în jocul mobilurilor inferioare ale acțiunilor mentale, vitale și fizic-corporale (*manas, prāna, anam*) pe care le determină egoul.³ Cele trei *guna*-uri născute din *prakṛti* îl înălțuie în corp pe Cel ce sălășluiește în corp.⁴ Doar depășirea acestor *guna*-uri este condiția pentru eliberarea de acțiunea inferioară, de puterea obsedantă a materiei.⁵ Chiar și *sattva*, sursă de lumină și iluminare, care prin virtutea purității sale nu produce în natură nici boală, moarte sau suferință, înălțuie prin atașamentul față de cunoaștere și față de fericire.⁶ Tot prin ego si dorință înălțuie și *sattva*; un ego mai nobil și mai pur, dar care continuă să posedă ființa, deci nu-i acordă nici o libertate. Iar omul virtuos și cunoscător are egoul său de om virtuos și cunoscător și pe acest *ego sattvic* încearcă el să-l satisfacă, pentru el caută să îplinească virtutea și cunoașterea. Libertatea vine doar după ce încetăm să ne satisfacem egoul limitat, când începem să gândim și să vrem din „eu”, când cunoaștem Sinele pe care egoul îl acoperă.⁷ Doar atunci devenim liberi, când vedem sinele din noi sălășluind deasupra naturii, când sinele devine instrumentul unei supreme voințe, unei unice voințe care se manifestă în natura sa individuală de acțiune. Ridicându-ne deasupra *guna*-urilor, atunci devenim liberi (*trigunātīta*).⁸

Fiecare *guna* determină, înălțuie, insistă Krișna. *Rajas* are ca esență afecțiunea și dorința, fiind un produs al atașamentului sufletului față de dorința de obiecte. Tocmai prin atașament față de acțiuni, ea înălțuie spiritul încarnat.⁹ *Tamas*-ul, născut din ignoranță, amăgește toate ființele încarnate și le înălțuie prin neglijență, indolență și somnolență.¹⁰ *Sattva*, sursă de lumină și de iluminare, înălțuie prin atașamentul față de bucurie și față de cunoaștere. Chiar și ea înălțuie, căci este un principiu de natură mentală, principiu de cunoaștere limitată și limitatoare, dar și de bucurie atașată de un obiect îndelung urmărit pentru a fi atins. Ea poate de asemenea fi legată de stări particulare ale mentalului, de o oarecare lumină a mentalului ce nu poate fi decât o penumbră, mai mult sau mai puțin

¹ *La Bhagavad-Gītā présentée et commentée*, 241.

² Cele trei moduri esențiale de manifestare a energiei, caracteristici prime ale naturii tuturor lucrurilor sunt *tamas, rajas* și *sattva*. Cele cele trei *guna*-uri sunt forme de manifestare ale Naturii ce derivă din *ahamkāra*, acea stare primordială a materiei și care infuzează orice manifestare. Principiile de transformare, de deformare a câmpului manifestării sunt atracția și repulsia, plăcerea și durerea. Din energia nemanifestată, încă ne-determinată, se formează elementele naturii (*prakṛti*), respectiv simțurile și obiectele lor exterioare, mentalul și egoul individual (BG, capitolul 13, 6). Limitarea cunoașterii, specifică egoului, dă aparența universului drept un conglomerat de forme determinate de energie și de materie, anume un vârtej de gânduri, viață și fenomene fizice (*La Bhagavad-Gītā présentée et commentée*, 232).

³ *Ibid.*, 241.

⁴ *Bhagavad-Gītā*, capitolul 14, 5.

⁵ *La Bhagavad-Gītā présentée et commentée par Śrī Aurobindo*, p. 242. Acțiunea materiei este considerată inferioară pentru că se plasează descendent în ordinea de manifestare. Un astfel de raport este necunoscut științei moderne material-mecaniciste, fenomenologice, care nu percepe nimic altceva decât această manifestare, fără să mai caute principii superioare manifestării. Pentru o discuție mai amplă asupra incapacității științei moderne de a înțelege principii superioare materiei, vezi René Guénon, *Lumea modernă (culegere de articole)*, trad. rom. Daniel Hoblea (București: Herald, 2018).

⁶ *Bhagavad-Gītā*, capitolul 14, 6.

⁷ *La Bhagavad-Gītā présentée et commentée*, 243.

⁸ *Ibid.*, 243.

⁹ *Bhagavad-Gītā*, capitolul 14, 7.

¹⁰ *Bhagavad-Gītā*, capitolul 14, 8.

luminoasă și profund instabilă.¹ La fel, plăcerea sa nu poate avea decât o intensitate efemeră și nu poate produce decât o satisfacție amestecată, îndoielnică, complet diferită față de cunoașterea spirituală infinită.²

Cum ele sunt amestecate în manifestare, una dintre cele trei *guna* ajunge să domine.³ Creșterea naturii *sattvice* aduce valuri de lumină și de înțelegere, percepție și cunoaștere.⁴ Creșterea *rajas* duce la apetit, la impuls de dorință și râvnă, inițiativă în acțiune, neliniște.⁵ *Rajas* este forța dorinței, mobilul inițiativei individuale spre acțiune (*pravritti*). Fructul său este setea de acțiune, dar și întristarea, durerea, suferința, căci individul nu ajunge ușor la posesia obiectului dorit.⁶ Chiar și bucuria posesiunii este instabilă și parțială, fără înțelegerea clară, fără secretul adevăratei bucurii.⁷ Când *tamas* domină, atunci necunoaștere, inerție, neglijență și aberații domnesc.⁸ Domnia sa este întunericul care acoperă cunoașterea (*aprakāṣa*), cauza tuturor confuziilor, incapacitate și neglijență în eroare. Ea produce falsă înțelegere sau neînțelegere în domeniul cunoașterii, cum la fel de bine produce incapacitate și neglijență în acțiune. Astfel, *tamas* este opus atât lui *sattva*, cât și lui *rajas*. Esența lui fiind inerția (*apravritti*), *tamas* este astfel dublu negativ, el fiind atât inerția ignoranței, cât și inerția inacțiunii.⁹

Consecințele acțiunilor depind, deci, de *guna*-uri. Dacă acțiunea este *sattvică*, fructele acțiunilor sunt pure. Fructele acțiunilor *rajasice* duc la durere, iar cele *tamasice* la ignoranță.¹⁰ Trebuie insistat, precum o face Krișna, asupra faptului că acțiunea în natură este opera *guna*-urilor, nu a sufletului, cel care nu poate acționa în lume decât prin intermediul naturii, a materiei și a modurilor sale. Sufletul nu se poate elibera de acțiune decât prin renunțare la fructele acțiunii. Dorința fructelor acțiunii este cauza sclaviei sufletului. Eliberându-se de dorință, sufletul se eliberează de sub imperiul naturii chiar fiind în acțiune.¹¹ Durerea este altfel inerentă, sub forma reactivității, decepției, nemulțumirii și sentimentului efemerității. Dar prin acțiuni *sattvice*, rezultatul este cunoaștere și bucurie. Atașamentul, chiar față de ceea ce aduce plăcere, trebuie abandonat. În mental, această plăcere duce la forme limitate și limitatoare. Mai mult, cum *sattva* se amestecă constant cu *rajas* și *tamas*, chiar dobândirea plăcerii este nesigură.¹²

Există o paralelă, remarcă Aurobindo, între felul în care *guna*-urile se manifestă în plan fizic și în plan psihologic. Ca forță exterioară, natura este echilibru (*sattva*), mișcare (*rajas*) și inerție (*tamas*). Sub aspect psihologic, *tamas* este puterea ignoranței în natură, *rajas* este puterea ignoranței în căutarea activă, iluminată prin dorință și impuls, iar *sattva* este puterea cunoașterii ce dobândește, ce domină și armonizează.¹³ Ridicarea spre perfecțiune nu poate ocoli *sattva*. De aceea, cei care sunt în *sattva* urcă, cei în *rajas* rămân la mijlocul ascensiunii, iar cei în *tamas* coboară.¹⁴ Doar când văzătorul, subiectul, înțelege că modurile naturii sunt cauza manifestării, mecanismul care produce acțiunile, când îl cunoaște pe Cel care

¹ *La Bhagavad-Gītā présentée et commentée*, 244.

² *Ibid.*, 244.

³ *Bhagavad-Gītā*, capitolul 14, 10.

⁴ *Bhagavad-Gītā*, capitolul 14, 11.

⁵ *Bhagavad-Gītā*, capitolul 14, 12.

⁶ Cum remarcă Aurobindo, dorința este o posesie în lipsă, încă neactualizată. *La Bhagavad-Gītā présentée et commentée*, 245.

⁷ *Ibid.*

⁸ *Bhagavad-Gītā*, capitolul 14, 13.

⁹ *La Bhagavad-Gītā présentée et commentée*, 245.

¹⁰ *Bhagavad-Gītā*, capitolul 14, 16.

¹¹ *La Bhagavad-Gītā présentée et commentée*, 246.

¹² *Ibid.*, 247.

¹³ *Ibid.*, 248.

¹⁴ *Bhagavad-Gītā*, capitolul 14, 18.

domnește deasupra *guna*-urilor, atunci acesta dobândește *madbhāva*, starea celui Divin.¹ Astfel, sufletul care se ridică deasupra modurilor naturii încarnate se eliberează de dependența, de supunerea față de naștere și moarte, precum și de tot ce le însoțește, degradare, bătrânețe, suferință și se bucură de nemurirea existenței în sine.²

DEPĂȘIREA NATURII

Nu trebuie uitat de caracterul practic, angajat, luptător, al lui Arjuna. Acest caracter îl împinge să pună întrebări practice. Aici, ca în alte situații, Arjuna dorește să cunoască cum se poate dobândi această stare. Cum este posibilă ridicarea deasupra modurilor naturii? Cum se poate să fii în lume și în același timp deasupra manifestării sale? Care este semnul depășirii acestor moduri ale naturii? Aici Krișna îi indică aceeași cale a detașării. Aceasta este cel determinat de lipsa impulsului de a fugi din fața iluminării *sattvice*, impulsului acțiunii *rajasice* și întunecării mentalului, dar care nici nu le regretă atunci când ele dispar.³ Acesta este cel care, situat deasupra lor, nu mai este mișcat de acțiunea lor,⁴ cel care înțelege că mișcarea este acțiunea modurilor naturii, că furtuna și calmul pe care acestea le produc nu sunt de natura spiritului, ci a materiei, că spiritul său nu ia parte la mișcarea inconstantă a lucrurilor instabile.⁵ Atunci, depășind dualitatea, sufletul individual este gata de a deveni Brahman, sinele cel imuabil.⁶ Acest parcurs duce dincolo de observarea naturii în perpetuă acțiune a *guna*-urilor. Există, subliniază Aurobindo, o experiență supremă dincolo de nemișcarea lui Brahman, o *dharma* eternă dincolo de acțiunea *rajasică* și de bucuria *sattvică*.⁷ Aceasta este *anandā*, deliciul divin obținut prin devoțiune (*bhakti*) și finalitate a *bhakti*, fuziunea iubirii totale și a unității care cuprinde totul, limita perfecțiunii spirituale și împlinirea acelei *dharma* eterne,⁸ care duce la nemurire.⁹

Imaginea existenței în devenire, sub acțiunea *guna*-urilor, este descrisă de Krișna prin asemănarea cu arborele cosmic (*ashvattha*), cel care crește în cele trei lumi.¹⁰ Crengile sale se desfășoară sub noi, deasupra noastră, adică în plan material și în plan supra-fizic. Crengile sale cresc chiar prin puterea *guna*-urilor. Frunzele sale sunt obiectele simțurilor,¹¹ dar și imnurile vedice, căci tripla *guna* este subiectul Vedelor (*traiguna-vishayā vedāh*). Vedele descriu această lume a oamenilor, supuși acțiunii modurilor naturii, supuși ciclului încarnărilor, supuși lui *pravritti*, mișcării neîncetate a materiei. Găsirea nemărginirii spirituale supreme nu se poate realiza decât prin *nivritti*, încetarea imboldului originar spre acțiune, ce duce la încetarea nașterilor și la o condiție transcendentă, în înaltul supra-cosmic al celui Etern.¹²

Rădăcinile arborelui cosmic, în lumea oamenilor, sunt înfipte în atașament și dorință, dând naștere astfel unei acțiuni pe veci desfășurată.¹³ Detașarea trebuie să fie sabia care să

¹ *Bhagavad-Gītā*, capitolul 14, 19.

² *Bhagavad-Gītā*, capitolul 14, 20.

³ *Bhagavad-Gītā*, capitolul 14, 22.

⁴ *Bhagavad-Gītā*, capitolul 14, 23.

⁵ *La Bhagavad-Gītā présentée et commentée*, 250.

⁶ *Bhagavad-Gītā*, capitolul 14, 26.

⁷ *La Bhagavad-Gītā présentée et commentée*, 251.

⁸ *Dharma* eternă este legea Supremei conștiințe spirituale Divine, spre deosebire de *sva-dharma*, anume chemarea, calea specifică, personală, legea esențială a propriei naturi, pe care fiecare o îndeplinește în grade diferite de perfecțiune. În termeni morali, *dharma* este legea dreaptă.

⁹ *La Bhagavad-Gītā présentée et commentée*, 251.

¹⁰ Puterile cosmice se manifestă în cele trei lumi, în lumea de jos, sub-umană (*prakṛiti*), lumea intermediară a oamenilor (*antanarikṣa*) și în lumea de sus (*dyaus*), lumea zeilor. Toate sunt produse ale Naturii, începând de la firul de iarbă și ajungând până în lumea zeilor.

¹¹ *Bhagavad-Gītā*, capitolul 15, 2.

¹² *La Bhagavad-Gītā présentée et commentée*, 254.

¹³ *Bhagavad-Gītā*, capitolul 15, 2.

taie rădăcinile arborelui cosmic,¹ lucru ce trebuie realizat în etape, pentru eliberarea de *Māyā* inferioară. Fără egoism, marea eroare a atașamentului învinsă, toate dorințele calmate, dualitatea plăcere-durere înlăturată, stabilirea fermă într-o conștiință spirituală, acestea sunt etapele.² În acel loc poate fi găsită ființa în afara timpului, iar pentru cine se află pe această cale nu mai există întoarcere.³ Această conștiință despre care vorbește aici *Bhagavad-Gītā* este conștiința acțiunii divine în lume, conștiința existenței pure și eterne a lui *Puruṣa*, a sufletului universal, dincolo de manifestare și în fiecare manifestare. O fărâmə eternă din Mine, îi spune Kriṣṇa lui Arjuna, devine suflet (*jīva*) în lumea ființelor vii, care cultivă puterile subiective ale lui *Prakṛiti*, mentalul și cele cinci simțuri.⁴ Această afirmație are o importanță enormă în înțelegerea sufletului și a lumii. Cum subliniază Aurobindo, acest lucru înseamnă că fiecare suflet, fiecare ființă în realitatea ei spirituală este Divinul însuși, oricât de parțială este manifestarea Sa în natură. Mai mult, continuă Aurobindo, înseamnă că fiecare spirit manifestat în lume este un individ etern, o putere eternă, nenăscută și nemuritoare a unicei Existențe.⁵

DESPRE SUFLETUL ETERN

Când *jīva*, care apare ca spirit manifestat, ca o ființă vie printre ființe vii, când acest suflet își depășește limitările ignoranței, atunci își recapătă natura divină, căci el a existat dintotdeauna în lumea de dincolo, adăpostit în cel Etern, căci este el însuși fără de sfârșit (*sanātana*). Astfel, *Bhagavad-Gītā* evită în mod explicit o neînțelegere, oricât de mică, ce ar putea să apară în legătură cu o posibilă disoluție a sufletului (*laya*) în lumea de dincolo,⁶ întărind conștientizarea condiției supreme a sufletului ce-și găsește adăpost în *Puruṣottama*.⁷ Acest suflet nu este altul decât *Puruṣa* cel sfânt, Domnul *Īśvara* care, grație eternei multiplicități a unității sale, trăiește ca suflet nemuritor în fiecare dintre noi. Când Supremul îmbracă haina corpului, atunci aduce cu El mentalul și simțurile, iar la fel le ia cu sine când abandonează corpul, ca un vânt care risipește parfumul ce se ridică dintr-o amforă.⁸ Dar cei aflați în neștiință, în iluzie, nu-L văd nici venind, nici plecând, nici poposind în corp și bucurându-se de starea pe care și-a asumat-o.⁹ Ignoranții nu pot vedea decât ce poate vedea mentalul și simțurile și nimic din adevărul mai mare ce poate fi cunoscut.¹⁰ Adevărul nu poate fi văzut decât prin *yoga*, prin practică spirituală, efort constant de a-l căuta pe cel Divin în sine însuși.¹¹ Iluminați de viziunea spirituală interioară, yoginii îl percep pe Suprem ca fiind fiecare *eu* în realitatea sa nesfârșită. Astfel ei sunt eliberați de limitarea materială grosieră, de forma personalității mentale, de credința într-o viață efemeră.¹²

Yoga, practică spirituală, acest efort de a-l căuta pe cel Divin în sine însuși, este efortul de a depăși natura, după ce natura însăși a fost transformată. Acest lucru este posibil doar după ce natura, prin puterile și acțiunile sale, a devenit o putere imperturbabilă,

¹ *Bhagavad-Gītā*, capitolul 15, 3-4.

² *Bhagavad-Gītā*, capitolul 15, 5.

³ *Bhagavad-Gītā*, capitolul 15, 6.

⁴ *Bhagavad-Gītā*, capitolul 15, 7.

⁵ *La Bhagavad-Gītā présentée et commentée*, 255.

⁶ O asemenea concepție ar putea apărea ca o paralelă cu disoluția lumilor create la sfârșitul fiecărui ciclu cosmic. În desfășurarea timpului, fiecare mare ciclu, mare etapă (*mahāyuga*) se încheie printr-o dizolvare (*pralaya*), o distrugere crepusculară a lumii. Vezi și Mircea Eliade, *Imagini și simboluri. Eseu despre simbolismul magico-religios*, trad. rom. Alexandra Beldescu (București: Humanitas, 2013), 68-71.

⁷ *La Bhagavad-Gītā présentée et commentée*, 256.

⁸ *Bhagavad-Gītā*, capitolul 15, 8.

⁹ *Bhagavad-Gītā*, capitolul 15, 10.

¹⁰ *La Bhagavad-Gītā présentée et commentée*, 257.

¹¹ *Bhagavad-Gītā*, capitolul 15, 11.

¹² *La Bhagavad-Gītā présentée et commentée*, 257.

intangibilă, pură, neatinsă de reacțiunea lui *Prakṛti* inferioară.¹ Această viziune a Spiritului, guvernând lumea dincolo de acțiunile materiei, este cu adevărat eliberatoare. Altfel, subiectul, cunoscătorul, se identifică cu materia, cu natura și transformările sale. Lumea întreagă nu apare decât ca acțiune a materiei, atotputernică și cauză suficientă pentru cei care își limitează înțelegerea la manifestarea materiei.² Iluzia pe care *Bhagavad-Gītā* o denunță este foarte puternică, pentru că este foarte familiară celor întrupați, obișnuiți să confunde esența nepieritoare a Sinelui cu domnia tendințelor naturii (*guṇa*-urile). Efortul de a depăși iluzia poate fi devoțiunea plină de dragoste față de Suprem. În lipsa ei, efortul poate fi *yoga*, o cale grea către conștiința libertății și a nemuririi.³

Dar care este secretul, care este principiul transmutării naturii terestre? Natura *sattvică* este mediator între natura superioară și cea inferioară. Cum remarcă Aurobindo, la un moment dat, chiar și această calitate *sattvică* trebuie depășită, transformată. Ea trebuie să se elibereze chiar de ea însăși, să se dizolve în originea sa divină, iar ceea ce este încă condiționat în ea trebuie să se schimbe în activitate liberă și directă a lumii spontane a spiritului.⁴ Până atunci, creșterea calității *sattvice* scapă ființa de incapacitatea *tamasică* și *rajasică*, căci dezvoltarea capacității luminoase (*sattva*) a ființei este începutul disciplinării, a transformării naturii.

DEVA ȘI ASURA

Aici însă intervine o distincție între două categorii de ființe, *deva* (divină) și *asura* (demonică), care își orientează energia în două direcții diferite. Absența fricii, stabilirea fermă în *yoga* cunoașterii (*jñāna-yoga*), binefacere, controlul de sine, sacrificiile ritualice, studiul textelor sfinte (*svādhyāya*), asceză (*tapas*), candoare și rectitudine, lipsa mâniei, abnegație și calm, lipsa criticii, compasiune față de toate ființele, lipsa invidiei, modestie, bunătate, lipsa agitației, energie, răbdare, lipsa orgoliului și a dorinței de a poseda (*aparigraha*), aceasta este o lungă listă a bogățiilor omului născut în natura specifică *deva*.⁵ Fiind astfel născut, totul, toată ființa este pură, iar conform temperamentului său, omul caută cunoașterea și se stabilește în ea calm și de nezdruccinat.⁶ În oglindă, natura celor *asura* înseamnă aroganță, importanță excesivă de sine, încruntare, duritate și ignoranță, acesta este bagajul unor astfel de oameni.⁷ Acesta este tipul uman în care *tamas* și *rajas* orientează atenția către egoism, dorință cinetică, agitată și fără echilibru, sau către o indolentă complezență față de sine însuși, o inerție statică.⁸

Calitățile *deva* duc la eliberare, cele *asura* către servitute.⁹ Însă acest lucru nu este legat de Arjuna și situația în care se desfășoară dialogul său cu Krișna. În fața confruntării armate iminente, Arjuna este îndemnat să devină instrumentul acțiunii divine, în scopul restabilirii *dharma*. Participarea lui la războiul distrugător nu-i afectează natura *sattvică*.

¹ *Ibid.*, 263.

² Incapacitatea de a vedea dincolo de materie ajunge, în final, la o negare a ceea ce este dincolo de materie. Nu este de mirare încercarea neurologiei evoluționiste, atât de răspândite astăzi, de a reduce fenomene subtile și sublime la pură mecanicitate materială și biologică-chimică a rețelelor neuronale. Aceste lucruri perfect materiale explică suficient de bine, conform acestei concepții, atât conștiința omenească, cât și geniul creator al unor artiști sau savanți precum Bach, Einstein sau Picasso. Conștiința, inspirația, dragostea pentru Frumos și Adevăr au devenit doar punctul final al unei lungi evoluții biologice și nimic mai mult, o întâmplare printre atâtea altele. Vezi Daniel C. Dennett, *From Bacteria to Bach and Back. The Evolution of Minds* (Londra: Penguin Books, 2018) și David Eagleman, *Incognito. Viețile secrete ale creierului*, trad. rom. Ovidiu Solonar, (București: Humanitas, 2017).

³ Mircea Eliade, *Yoga: Nemurire și libertate*, ed. a 2-a, trad. rom. Walter Fotescu (București: Humanitas, 2006).

⁴ *La Bhagavad-Gītā présentée et commentée*, 263.

⁵ *Bhagavad-Gītā*, capitolul 16, 1-3.

⁶ *La Bhagavad-Gītā présentée et commentée*, 265.

⁷ *Bhagavad-Gītā*, capitolul 16, 4.

⁸ *La Bhagavad-Gītā présentée et commentée*, 264.

⁹ *Bhagavad-Gītā*, capitolul 16, 5.

Participând la lupta cruntă de pe câmpia Kurukṣetra, Arjuna nu devine un *asura*, căci ia parte, deplin conștient, la marea operă a Divinului, operă de restabilire a dreptății, scopul venirii în lume a fiecărui avatar al lui Vișṇu. Născut *deva*, Arjuna este pe punctul unei mari transformări, eliberarea de natura *guna*-urilor, inclusiv de *sattva*.¹ Pe ceilalți însă, pe cei *asura*, nimic nu-i poate salva de la distrugere. Ocupați cu nenumărate idei egoiste, amăgiți, dedați satisfacerii dorințelor, acționând cu putere dar doar pentru ei înșiși, prin violența mâinii și a aroganței, ei urăsc, disprețuiesc și degradează Divinul din ei și din fiecare om. Aceștia cad în infernul propriilor vicii și renasc în noi existențe asurice, iar și iar.² Astfel născuți în existențe asurice, în eroare și ignoranță, aceștia nu-l văd pe Dumnezeu, pentru că nici nu-L caută și astfel decad în cea mai joasă natură a sufletului, pătrunzând prin tripla poartă a infernului, făcută din dorință, mânie și poftă.³ Doar cel care scapă de cele trei porți reușește să atingă binele superior și condiția supremă a sufletului,⁴ în acord cu legea bine rânduită, lege a cunoașterii, lege etică și religioasă (*śāstra*).

Bhagavad-Gītā face distincția între acțiunile egoiste, realizate după bunul plac personal și acțiunea conformă cu legea înaltă, bine rânduită, etică și religioasă (*śāstra*). Această lege este ceva impersonal, deasupra elementelor individuale, o lege a comunității.⁵ Dar chiar și această lege specifică comunității poate fi și trebuie depășită printr-o acțiune care trece dincolo de dorința personală sau de lege. Așa cum remarcă Aurobindo, ambele sunt forme de autoritate, atât dorința, cât și legea. Chiar dacă nu mai este la fel de sigură și de satisfăcătoare cum era pentru animal sau pentru umanitatea primitivă, regula dorinței are ceva în ea, un fundament în natura noastră vie. La fel, *śāstra* are de partea ei toată autoritatea unei reguli stabilite de mult timp, însoțită de sancțiuni ce s-au dovedit eficace.⁶ Răspunsul acestei depășiri poate fi găsit în credință (*śraddhā*), voința omului de a crede și a trăi în conformitate cu ceea ce vede că este adevărul lui și al întregii sale existențe. Deci, totul depinde de natura credinței sale, de ceea spre ce își îndreaptă credința, de măsura în care credința îl apropie de adevărul său Sine și de ființa veritabilă a Universului.⁷

Acest lucru este important, pentru că însăși credința este de trei feluri, variind în funcție de forma pe care o ia substanța proprie a individului,⁸ în funcție de combinația dintre *guna*-uri. *Śraddhā*, adică credința, voința de a fi, credința în sine și în existență, participă la *Purusha*, la sufletul din om, deci ceea ce se manifestă în individ ca voință, credință fundamentală, devine chiar el, acel individ, îl determină în mod exclusiv.⁹ De aceea, cei *sattvic* sacrifică zeilor, cei *rajasic* forțelor demonice *rakṣasa*, iar cei *tamasic* puterilor elementelor de bază și spiritelor grosiere.¹⁰ La fel se întâmplă și cu sacrificiul. Unii îl fac cu aroganță și egoism, mânăți de dorințe și pasiuni, iar acest sacrificiu devine asuric. Acesta este un sacrificiu (*tapasya*) făcut fără înțelepciune, în scop egoist și violent, teribil și fără limită.¹¹ Dar și felul alimentelor preferate este și el de trei feluri, la fel cum sunt sacrificiul, asceza și ofranda.¹² Dintre toate, sacrificiul *sattvic* este cel mai aproape de ideal, dar nu este încă acțiunea omului devenit perfect, trăind în natura divină.¹³ Acțiunea realizată cu credință

¹ *La Bhagavad-Gītā présentée et commentée*, 266.

² *Bhagavad-Gītā*, capitolul 16, 16-19.

³ *Bhagavad-Gītā*, capitolul 16, 20-22.

⁴ *Bhagavad-Gītā*, capitolul 16, 23-24.

⁵ *La Bhagavad-Gītā présentée et commentée*, 273.

⁶ *La Bhagavad-Gītā présentée et commentée*, 274.

⁷ *Ibid.*, 274.

⁸ *Bhagavad-Gītā*, capitolul 17, 2.

⁹ *Bhagavad-Gītā*, capitolul 17, 3.

¹⁰ *Bhagavad-Gītā*, capitolul 17, 4.

¹¹ *Bhagavad-Gītā*, capitolul 17, 5-6.

¹² *Bhagavad-Gītā*, capitolul 17, 7-11.

¹³ *La Bhagavad-Gītā présentée et commentée*, 278.

religioasă, dezinteresată, fără egoism, ca devoțiune față de ceea ce este drept și adevărat, este de natură sattvică. Ea purifică gândirea, voința și substanța naturii noastre.¹

Punctul culminant al acțiunii sattvice are o calitate mai mare și mai liberă decât sacrificiul sattvic, realizat ca *dharma*. El este sacrificiul cel înalt al sinelui nostru către Divinul suprem, o aspirație către *Purushottama*, o viziune a lui *Vāsudēva* în tot ce există, o acțiune făcută pentru îndeplinirea voinței divine în Univers.² Aceasta este asceza *dharmei* sattvice, o triplă asceză practică într-o credință luminată, fără dorința fructelor acțiunii, o asceză devenită armonioasă.³ Culminarea supremă este o puritate a rațiunii și a voinței, un calm profund, o pace, o bucurie divină a sufletului care se reflectă în mental, în vital și în corpul fizic (*manas, prāna, anam*), aici caracterul etic se topește în spiritual.⁴

CONCLUZII

Culminarea supremă poate fi și ea depășită, ridicându-ne spre o lumină mai înaltă și mai liberă, dizolvându-ne în energia naturii supreme ce derivă din asemănarea cu Divinul. Iar ceea ce rămâne nu este decât *tapas*-ul nepătat al spiritului, voință supremă și forță luminoasă în toate elementele ființei, acționând cu un calm desăvârșit, un deliciu spiritual profund, care este *anandā*.⁵ Acolo nu mai este nevoie de asceză, nu mai există *tapasya*, pentru că totul este cu ușurință divin, totul este un *tapas* divin. Acolo nu va mai fi vreo acțiune a lui *Prakriti* inferioară, separată de voința transcendentă a lui *Purushottama*.⁶ Aceasta este o libertate în care nu mai există nici o acțiune personală, nici o regula sattvică a *dharmei* și nici o limitare prin *śāstra*. Aici sufletul (*jīva*), fracțiune eternă a Divinului, este unit cu Sinele cel mai înalt al existenței și El și totul se regăsesc în unitatea Sinelui.⁷ *Shraddhā*, credința din suflet, autentică și nu doar intelectuală, ci însoțită de voința de a cunoaște, a vedea, acționa și a fi conformă cu ea însăși, credința este cea care determină posibilitățile devenirii noastre. Această credință, această voință îndreptată înăuntrul ființei, în natura și acțiunea noastră, orientată către ceea ce este mai înalt, divin, real și etern, această credință este cea care ne va ajuta să atingem perfecțiunea supremă.⁸

References:

- Eliade, Mircea. 2013. *Imagini și simboluri. Eseu despre simbolismul magico-religios*. Traducere de Alexandra Beldescu. Humanitas.
- Eliade, Mircea. 2013. *Patañjali și Yoga*. Traducere de Walter Fotescu. Humanitas.
- Eliade, Mircea. 2006. *Yoga: Nemurire și libertate*. Traducere de Walter Fotescu. Humanitas.
- La Bhagavad-Gītā présentée et commentée par Śrī Aurobindo*. 1970. Traducere de Camille Rao și Jean Herbert. Albin-Michel.

BIONOTE:

DRAGOȘ DRAGOMAN, born in 1977, is PhD in Sociology, with a thesis on social capital and democratization. He is Associate Professor with the Department of Political Science, Lucian Blaga University of Sibiu, where he teaches Political Anthropology and Political Sociology. His main research interests focus on the sociology of religion, Orientalism, Eastern philosophy, and the anthropological analysis of political power.

¹ *Ibid.*, 278.

² *Ibid.*

³ *Bhagavad-Gītā*, capitolul 17, 17.

⁴ *La Bhagavad-Gītā présentée et commentée*, 278.

⁵ *Ibid.*, 280.

⁶ *Ibid.*

⁷ *Ibid.*, 278.

⁸ *Ibid.*, 283.